

**ЛІНГВОКУЛЬТУРНИЙ КОНЦЕПТ «КИЇВ»
У ХУДОЖНЬОМУ ДИСКУРСІ
П. ЗАГРЕБЕЛЬНОГО**

У статті досліджено змістовий обсяг і структуру лінгвокультурного концепту-власної назви «Київ» у художньому дискурсі П. Загребельного. Проаналізовано ядерну зону та полісегментну будову асоціативно-периферійної сфери концепту, у якій виділено низку когнітивних кодів, що відбивають специфіку художньо-метафоричного образу Києва в індивідуально-мовній картині світу письменника.

Ключові слова: концепт, концептосфера, когнітивний код, індивідуально-мовна картина світу, контекст, художній дискурс.

В статье проведено исследование содержания объема и структуры лингвокультурного концепта-собственного имени «Киев» в художественном дискурсе П. Загребельного. Проанализированы ядерная зона и полисегментная структура ассоциативно-периферийной сферы концепта, выделены когнитивные коды, которые отражают специфику художественно-метафорического образа Киева в индивидуально-языковой картине мире писателя.

Ключевые слова: концепт, концептосфера, когнитивный код, индивидуально-языковая картина мира, контекст, художественный дискурс.

The article examines the structure of linguocultural concept «Kiev», which is an important constant artistic discourse of P. Zagrebelny. Here is described the specificity of the logical and conceptual opposition of «city» – «village», which is presented by variety of concept-verbal in writer's language style end which received the status of cultural symbols. Analyzed the semantics of proper names «Kiev» which is undergo significant transformations of the inner form in some historical and modern works of novelist and represented by different lexical meanings of the word. Defined a nominative field of core of concept in line with the semantic-cognitive areas of modern science. Commented many-segmented structure of associative and peripheral areas of the concept, which highlighted a number of semantic codes, the totality of which defines the essence of art-a metaphorical image of Kiev in the individual language picture of the world of P. Zagrebelny. It is proved that the main semantic category, which will presented by verbal components of the concept, is a category of space – temporal and local. The semantic axis of the description of

space-time defined by the philosophical triad «past – present – future». Identified and analyzed cognitive subcodes in author's concept «Kiev», among which, besides the logical-conceptual structures which centered around temporary and local space also important areonymous, religious and markingoussubcodes.

Key words: concept, conceptual sphere, cognitive code, individual language picture of the world, context, art discourse.

Однією з найважливіших проблем сучасної лінгвоукраїністики є всебічне вивчення національно-мовної картини світу, невід'ємним компонентом якої постає художня література загалом і мовотворчість окремих письменників зокрема. Попри вагомі досягнення в царині текстології, теоретичні засади якої сформовано в другій половині ХХ ст., стрімкий розвиток сучасної лінгвістичної науки потребує нового підходу до декодування художніх текстів з погляду мовознавчих дисциплін антропоцентричного спрямування. Наразі актуальним є лінгвістичний опис індивідуально-мовних картин світу (ІМКС) багатьох митців, з-поміж яких на особливу увагу заслуговує мовомислення П. Загребельного. На нашу думку, різнобічний аналіз вербалізованої константи концептосфери письменника, розпочатий у працях Л. Голоюх [1], Н. Карпенко [3; 4; 5], І. Ходаревої [10] та ін., потребує докладнішого обґрунтування.

У цій статті ставимо за мету дослідити мовностилістичні засоби реалізації лінгвокультурного концепту-власної назви «Київ» у художньому дискурсі П. Загребельного. Основним завданням наукової публікації є дослідження польової структури концепту, виділення в ній ядра, приядерної зони й периферії, репрезентанти якої сконцентровано навколо двох основних понять – часу та простору.

Місто Київ загалом у національній картині світу є саме тим культурно-історичним феноменом, про які І. Голубовська, розглядаючи проблему співвідношення між поняттями й концептами, зауважує: «Можливість стати концептами надається винятково тим поняттям, які є значущими для певної культури, які виступають носіями концентрованої культурної пам'яті народу» [2, с. 154]. На думку мовознавця, у когнітивній лінгвістиці «з огляду на сучасний соціально-політичний контекст

варто звернутися до вивчення українських концептосимволів онімічної природи на кшталт «Карпати», «Дніпро»; «Оранта»; «Запорозька Січ»; «Тарас Шевченко», «Богдан Хмельницький»; «Козак», «Кобзар»; «Лавра», «Хрещатик», «Межигір'я»; «Наталка Полтавка» тощо» [2, с. 157]. Т. Космеда, досліджуючи потенційні можливості власних назв уміщувати певний квант етнокультурної інформації, так само з-поміж лінгвокультурних концептів пропонує виділяти групу концептів-власних назв, «що відображають історію, традиції, ширше – культуру певної країни, народу» [6, с. 56].

На відміну від більшості лінгвокультурних і лінгвокогнітивних концептів, у яких ядро виражене словниковими значеннями лексем, що їх номінують, центральну зону концепту-власної назви «Київ» в ІМКС П. Загребельного формує сукупність лексичних значень слова, зафіксованих в аналізованих романах. До контекстуально-семантичної структури лексеми *Київ* у мовотворчості письменника вналежнюємо такі лексико-семантичні варіанти (ЛСВ): 1) місто; 2) держава; 3) державна влада; 4) рідний край, батьківщина; 5) жителі міста.

За лексикографічними джерелами, значення 'місто', що є первинним для слова *Київ*, формують дві релевантні диференційні семи: 'великий населений пункт' і 'центр – адміністративний, промисловий, торговий, культурний' [8, т. 4, с. 751]. Однак в аналізованому художньому дискурсі безпосередньо про велике місто як адміністративний, промисловий і торговий центр не йдеться. В усіх творах Київ постає не стільки як столиця України, скільки як етнокультурний центр сьогодення або як найдавніше місто русичів з його наявними та прихованими цінностями: *П'ятнадцять віків Києва. Хто тут жив? Про кого зосталася пам'ять?* (4, с. 17); *І це теж Київ у його багатовіковій незбагненності, таємничості і страшній силі. Допоки ти не проникнув у загадковість цієї сили, тобі нічого робити в такому місті, де переплелися віки, пристрасті, висоти людського духу і його найбільші пониження*

(4, с. 172).

Диференційна сема ‘державно-політичний центр’ є структурним компонентом лексичного значення слова *Київ* у тому випадку, коли топонімом названо місто, яке ототожнюють з першою могутньою державою русичів, наприклад: *Кажу ж тобі, князю-брате, що до отця нашого прислав того літа колишній запеклий ворог Святослав Ольгович. Писав: «Брата мого Всеволода бог узяв. Ігоря Ізяслав захотів. Іди в Руську землю, в Київ!»* (6, с. 124).

В історичних романах П. Загребельного лексему *Київ* подекуди зафіксовано як синонім до фразеосполучення *київський престол*, що означає найвищу форму державної влади: *Та вже коли піду (Ростислав) на південь, то не сяду ні в Курську, ні в Чернігові, ні в Переяславі, а вдарю на Київ! Здобуду тобі (Юрію Долгорукому) золотий київський стіл одним махом!* (6, с. 100). Для більшості слововживань, що функціонують у значенні ‘державна влада’, релевантною постає диференційна сема ‘об’єкт володіння’: *Володимир узяв Рогніду, мов підложницю, а потім кинув заввагонілу, подався до Києва відвойовувати володарювання у старшого брата свого Ярополка...* (1, с. 190); – *Іду на Київ [...] – князувати, – нагадав Ярослав...* (1, с. 376) тощо.

У романі «Євпраксія» княжна та київські люди, які прибули разом з Євпраксією до Саксонії, у своїй уяві, спогадах, снах асоціюють Київ винятково з батьківщиною, рідним краєм, що уособлює не лише землю, на якій вони народилися, а й усі милі серцю реалії, які вдома зігрівали душу: *...і тоді Євпраксія молилася в душі якійсь невідомій силі, щоб щезло все, нічого не зосталося, а вона щоб опинилася вдома, у Києві, на Красному дворі, щоб повернулася туди, куди вже ніколи не повернеться* (2, с. 29); *Його дружинники сумували за Києвом. Сумувати за цілим гóродом чоловік не може. А згадати те чи се – ось тобі й сум. Один згадує жону, другий пса, третій чоботи, які зносив уже давно в Києві, а в того було точильце для меча, ох же ж і точильце було, тут такого не знайдеш, хоч каменю гібіль.*

Головне ж, у Києві – люд свій, нелічений, а тут їх восьмеро всього та дев'ятий воєвода Курпа. І всім видно, що життя немає. Ще було в Києві чисте поле, а де воно тут? (2, с. 94–95) тощо. Логіко-семантичною віссю, що пронизує художню оповідь у романі «Смерть у Києві», є головне місто русичів, яке суздальський князь Юрій Долгорукий, з одного боку, прагне завоювати, а з іншого – постійно пам'ятає про Київ як про рідну землю, яка подарувала йому життя, наприклад: *І Дуліб відчув, як тужив оцей бородатий, високий чоловік, що їхав поряд з ним на буланій київській кобилі, за далеким Києвом, як намагався перенести він на оці пагорби образ вічного слов'янського града, як помагали йому всі прості люди, надто ж ті, в кого душа рвалася до полишеної дідици* (6, с. 110).

Переносне значення «рідний край, батьківщина», що постає внутрішньою формою для лексеми *Київ* у наведених висловленнях, прогнозують ряди різнотипних, асоціативно зближених назв – контекстуальних синонімів, домінують роль у яких виконує аналізоване слово: *Київ – вдома, Красний двір; Київ – життя, свій люд, жона, пес, чоботи, точильце; Київ – прості люди, дідици*.

Якщо такі вторинні ЛСВ слова *Київ*, як 'державна влада', 'державна влада', 'рідний край, батьківщина' в художньому дискурсі П. Загребельного є наслідком тих чи тих метафоричних трансформацій внутрішньої форми топоніма, то переносне лексичне значення 'жителі міста', якого набуває слово в контекстах переважно історичних романів, розширює його семантичну структуру завдяки метонімії. Попри те, що, на думку О. Тараненка, поява похідних лексичних значень на основі суміжності в українській мові охоплює загалом різні семантичні процеси, у цьому ЛСВ слова *Київ* фіксуємо лише один різновид метонімічного перенесення, характерного для іменників: «вмістилище (населений пункт) – його вміст (жителі міста)» [9, с. 312]. Наприклад: *Так на білих волах в'їхав востаннє князь Володимир у Київ і тої самої ночі був похований у церкві святої Богородиці в приділі святого Клементя, в мармуровій корсті, під молитви, сльози, ридання і сум усього Києва* (1, с. 368–369);

...*Київ розходився, розбігався, розскакувався...* (6, с. 384) тощо.

Мислеобраз «Київ» вербалізовано в художньому дискурсі П. Загребельного низкою лінгвальних одиниць, які утворюють номінативне поле приядерної зони концепту. По-перше, це лексикалізовані поєднання гіперонімів – активно вживаного в сучасній українській мові слова *місто*, архаїчної назви *гóрод*, старослов'янizmu *град*, які є абсолютними синонімами, – з гіпонімом *Київ* або зі словами-атрибутивами: *велике місто*, *великий гóрод*, *золотий гóрод русичів*, *найбільший і найславніший гóрод*, *Київ-град*, *праслов'янський град*, *великий слов'янський град*, *вічний слов'янський град*, *стольний град*; по-друге, це перифрази *найбільша святиня нашої історії*, *«мать городов російських»*, що номінують місто Київ.

У структурі аналізованого концепту місто постає як: 1) фрагмент реальної дійсності, 2) важлива культурно-історична константа української етноспільноти, 3) результат авторської інтерпретації світу, окресленого Києвом. Тому в периферійній зоні його семантико-поняттєвого поля наявні мікрополя (когнітивні коди), компоненти яких – смислові атрибути, експліковані мовними одиницями, репрезентують два типи смислових зв'язків – синтагматичні (внутрішні) та ієрархічні (зовнішні). На думку В. Ніконової, внутрішні зв'язки характеризують взаємозумовленість смислових атрибутів у межах одного мікрополя, а зовнішні – виникають між складниками різних мікрополів, а також у зв'язку з ядром концепту [7, с. 5].

Специфічною рисою концептосфери П. Загребельного є те, що численні вичленовані й синтезовані в її межах концепти, маючи різні змісти, характеризуються надзвичайно високим ступенем інформативної насиченості. Обсяг аналізованого образно-смислового утворення, що є наслідком багатогранної мислетворчості автора, вміщує, крім основного, об'єктивного, кванту знань про місто, ще й інформацію, метафорично трансформовану про світ, зосереджений навколо Києва. Смислові атрибути когнітивних кодів, що складають розгалужену структуру периферії концепту, – онімний, теософський,

соціально-просторовий, духовно-моральний, архітектурний, біоморфний, колоративний, вітальний – підпорядковано двом текстоцентричним координатам – часу і простору. Ці основні логіко-семантичні вісі в художній оповіді про Київ і зумовлюють наявність тих чи тих конкретизованих смислових зв'язків між константами одного й того самого мікрополя концепту та між складниками різних мікрополів.

Хронотоп Києва, означений реальними часовими проміжками, потребує дослідження з опертям на логіко-семантичне протиставлення «сучасне – минуле», актуалізоване в романістиці П. Загребельного. Мовотворчість письменника найчіткіше віддзеркалює відтинки життя «праслов'янського града» періоду Київської Русі. Словесними маркерами фізичного часу прадавнього Києва, про який розповідає прозаїк у романах «Диво», «Смерть у Києві», «Євпраксія», «Тисячолітній Миколай», є передусім власні назви, зокрема антропоніми, що номінують відомих людей, достовірну інформацію про хронологічні межі життя яких збережено в історичних джерелах. Наприклад, імена київських князів *Володимира, Ярослава, Всеволода, Юрія Долгорукого (Юрія Довгої Руки)*, що фігурують у творах, засвідчують такі давні часи: *Володимир Великий* (Тисячолітній Миколай) – кінець X – початок XI ст., період, коли на Русі було прийнято християнство; *Ярослав Мудрий* (Диво), другий син Володимира Великого, який зміцнив і розбудував державу Київську Русь, – перша половина XI ст.; *Всеволод* (Євпраксія), син Ярослава Мудрого, – друга половина XI ст.; *Юрій Долгорукий* (Смерть у Києві), син Володимира Мономаха, засновник Москви в період загострення міжусобиць між київськими князями, що призвели до цивілізаційного спаду в державі, – кінець XI – середина XII ст.

На відміну від давнього Києва, часопростір сучасного міста в аналізованій прозі не чітко розмежовано. Хіба що заголовки до розділів у романі «Диво» повідомляють про Київ періоду Другої світової війни та в повоєнний час. Вони містять відомості про конкретний рік, пору року (або подію) та місце (місто) події, наприклад: *1941 рік. Осінь. Київ; 1966 рік. Літо. Київ* тощо.

Дослідження темпоральної константи змісту концепту «Київ» потребує актуалізації перцептуального часу, що відбиває індивідуально-авторську концептуалізацію розгортання подій у місті в певні проміжки його історії. Як зазначає О. Черевченко, перцептуальні процеси в художньому тексті можуть сповільнюватися, зупинятися, прискорюватися, а то й повертатися назад (через сон, уяву, спогади тощо) [11, с. 2]. Такі вербально-художні «експерименти» постійно проводить і П. Загребельний. Зокрема, герої романів «Диво», «Євпраксія» нерідко бачать Київ у снах. Наприклад, у фашистському таборі для полонених Київ *...був у його (Гордія Отави) коротких, уривчастих, страшних снах під холодними дощами, він був спершу великим, теплим, живим, всемогутнім і нерушимим, як стіна Оранти в Софійському соборі...*(1, с. 80); *Її (Журини) сни брели через ріки, прослизали попід зеленим віттям пуц, линули через долини, шукали Києва, причаєного в золотому смутку церков* (2, с. 107) тощо. У цих контекстах за допомогою епітетів *великий, теплий, живий, всемогутній, нерушимий*, порівняння *як стіна Оранти в Софійському соборі*, метафори *золотий смуток церков* вербалізовано позитивні асоціації, що на основі фонових знань про мирне місто, про Київ-батьківщину закріпилися у свідомості персонажів, які потрапили у скрутне становище.

Справжній, глибоко філософський смисл, який П. Загребельний укладає в образ Києва, закріплено в низці контекстів, у яких *вічний слов'янський град* постає центром часових перетинів – минулого, сучасного й майбутнього, наприклад: *...на тисячолітніх пагорбах височіли пам'ятники й монументи – давні й нові, звідусюди лунав у цьому праслов'янському граду голос вічності, цей бронзовий Герольд, що звіщає майбуття на всі часи* (4, с. 17). Ужиті в одному й тому самому висловленні різнотипні мовні одиниці, які є семантичними виразниками категорії часу, – словосполучення *праслов'янський град, на всі часи*, метафори *голос вічності, бронзовий Герольд*, антоніми *давні й нові*, лексеми *тисячолітній і майбуття*, що у структурі своїх значень мають протилежні

семи, – репрезентують філософську ідею нерозривного зв'язку минулого із сучасним і майбутнім.

Локально-просторова константа лінгвокультурного концепту-власної назви «Київ», омовлена в художньому дискурсі белетриста, фіксує безліч урбано- та натуроб'єктів, що частково відбивають надзвичайно складну топографічно-координатну сітку реального міста. Семантична парадигма категорії простору, розроблена в науці, охоплює список протиставлених категорійних значень, що зусебіч характеризують складне поняття. Мислеобраз «Київ» у мовотворчості белетриста зреалізовано в різнотипних локальних просторах, найактуальнішими з-поміж яких постають: закритий – відкритий, конкретний – абстрактний, горизонтальний – вертикальний, статичний – динамічний.

Як відомо, логіко-семантичне поняття «простір» є багатовимірним. У Словнику української мови первинне, найзагальніше, значення лексеми *простір*, що його вербалізує, сформульовано так: «Одна з основних форм існування матерії, яка характеризується протяжністю і обсягом» [8, т. 8, с. 298]. На нашу думку, численні слововживання, які структурують концепт «Київ» і вербалізують його внутрішньоміські об'єкти в романістиці П. Загребельного, засвідчують, що контекстуально релевантним у художньому описі міста як 'великого населеного пункту' є таке похідне значення лексеми *простір*: 'площа чогонебудь на земній поверхні; територія' [8, т. 8, с. 298].

Саме слово *простір*, що функціонує в низці контекстів, набуває в мовомисленні митця статусу концептеми, що, як і інші лексичні репрезентанти поняття, може означати 'територію, місце': Гора – то ще не Київ. Там від брами до брами легко пройде мала дитина, що тільки зіп'ялася на ноги. Простір незначний(6, с. 46). Однак нерідко в структурі значення лексеми *простір* актуалізовано семи 'відкритий', 'широкий', що спричиняється до набуття словом символної функції. Наприклад: *Найдорожче в Києві – простір. Отой, з зелених гір на Задніпров'я і Задесення, в безмежжя до Чернігова, Смоленська, Новгородка, а в другий бік – у степи до самого моря.*

Заткнути вулиці і обставити площі, роблячи з них кам'яні мішки, – це знищити Київ, вбивати його клітина за клітиною. Позбавити місто його розкиданості, нестримності простору однаково, що закувати людську душу в кайдани непотрібних обмежень і безглуздих заборон. Втрачені краєвиди те саме, що втрачені людські душі (4, с. 125). Персонообраз *Київ* у контексті постає в центрі гіпербалізованого відкритого горизонтального простору, що має нереальний як для населеного пункту обсяг, протяжність якого сягає на півночі *Новгорода*, а на півдні – *моря*. Похідне метафоричне значення ‘живий організм’, якого набувають назви внутрішньоміського простору *вулиці* та *площі*, спрогнозоване семантичним зближенням їх з лексемою *клітина*, що є найпростішою одиницею будови будь-якого живого організму. Найважливіші ознаки київського простору – *краєвиди*, *розкиданість*, *нестримність* – письменник ототожнює з розквіттю людської душі, яку не можна *закувати в кайдани*. Отже, *простір* для Києва – це свобода, незалежність, розвиток, рух.

Загалом локальний простір Києва в мовомисленні П. Загребельного є тією важливою віссю художньої оповіді, що пронизує всі поняттєві сфери лінгвокультурного концепту-власної назви, пов'язуючи їх між собою. Різні типи простору, а також константи тих чи тих когнітивних мікрополів нерідко ословлено в одному й тому самому контексті. Наприклад: *Хвилясто здіймалися лагідні київські узвишся, порозрізувані спадистими ярами, і кожен такий вигин значився дивовижною храмовою спорудою: то Андріївська чудо-церква на краю Старокиївської гори, то, мов повстале з глибини тисячоліття візантійське видиво, Денисівський монастир, то схована в розхилку ярів коло самих ніг професора Шнурре Кирилівська церква, а далі, за Подолом і Куренівкою, за покритою низькими осінніми хмарами стародавньою Оболонню, сталеву зблискував Дніпро і вгадувалася світла Десна, що зливалася з своїм древнім отцем. Яке чудо! (1, с. 75).* У межах реального відкритого простору, що має горизонтальну орієнтацію щодо протяжності, зафіксовано низку компонентів мислеобразу Києва, назви яких

репрезентують теонімно-архітектурний (*Андріївська чудо-церква, Денисівський монастир, Кирилівська церква*), топонімний – гідронімний (*Дніпро, Десна*), оронімний (*Старокиївська гора*), мікротопонімний (*Поділ, Куренівка, Оболонь*) субкоди онімного коду концепту. Апелятивними номенами *узвишшя, яр, вигин*, які вналежнюємо до біоморфного коду, засвідчено рельєфні особливості земної поверхні міста.

Отже, лінгвокультурний концепт-власна назва «Київ» у художньому дискурсі П. Загребельного постає як надзвичайно складне логіко-семантичне утворення, вербалізація поняттєвих констант якого потребує подальшої конкретизації та докладнішого опису.

Бібліографічні посилання

1. **Голоюх Л. В.** Мовні концепти відкритого простору в романі П. Загребельного «Роксолана» / Л. В. Голоюх // *Культура народів Причорномор'я*. – 2007. – № 110. – Т. 1. – С. 130–132.
2. **Голубовська І. О.** Сучасна українська лінгвоконцептологія : стан і перспективи розвитку / І. О. Голубовська // *Актуальні проблеми філології та перекладознавства* : зб. наук. праць. – Хмельницький : ФОП Бідюк Є. І., 2016. – Вип. десятий. – Т. 1. – С. 151–159.
3. **Карпенко Н. А.** Вербалізація концепту *жінка* в дискурсі П. Загребельного : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01 «Українська мова» / Н. А. Карпенко. – Харків, 2012. – 26 с.
4. **Карпенко Н. А.** Концептуалізація жіночих власних назв у романах П. Загребельного / Н. А. Карпенко // *Лінгвістичні дослідження*. – Харків, 2011. – Вип. 32. – С. 69–74.
5. **Карпенко Н. А.** Лінгвокреативна діяльність П. Загребельного : концепт *жінка* в дискурсивній практиці письменника крізь призму його гендерної свідомості / Н. А. Карпенко // *Гендерна лінгвістика в Україні : історія, теоретичні засади, дискурсивна практика*. – Харків : ХНПУ ім. Г. С. Сковороди ; Дрогобич : Коло, 2014. – С. 287–382.

6. **Космеда Т. А.** Лінгвоконцептологія : мікроконцептосфера святки в українському мовному просторі / Т. А. Космеда, Н. В. Плотнікова. – Львів : ПАІС, 2010. – 408 с.
7. **Ніконова В. Г.** Художні концепти в трагедіях Шекспіра : польова структура [Електронний ресурс] / В. Г. Ніконова. – Режим доступу: <http://shakespeare.zp.ua/texts.item.194>.
8. **Словник української мови:** в 11 т. – К. : Наук. думка, 1970–1980.
9. **Тараненко О. О.** Метонімія / О. О. Тараненко // Українська мова : енциклопедія / ред. В. М. Русанівський. – К. : Вид-во «Укр. енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2000. – 752 с.
10. **Ходарєва І. М.** Лексико-семантичне й асоціативне поле *любов* у мові творів Павла Загребельного : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01 «Українська мова» / І. М. Ходарєва. – Харків, 2009. – 20 с.
11. **Черевченко О.** Особливості поетичного хронотопу українського неокласицизму / О. Черевченко // Українське мовознавство : міжвідомчий наук. зб. – Харків : «Цифра Прінт», 2013. – Вип. 43/1. – С. 69–75.

Бібліографічні посилання

1. **Загребельний П. А.** Диво : роман / П. А. Загребельний. – Харків : Фоліо, 2006. – 638 с.
2. **Загребельний П. А.** Євпраксія : роман / П. А. Загребельний. – Харків : Фоліо, 2002. – 382 с.
3. **Загребельний П. А.** Південний комфорт : роман / П. А. Загребельний. – Харків : Фоліо, 2004. – 351 с.
4. **Загребельний П. А.** Твори в двох томах. Том другий. Смерть у Києві. Первоміст : романи / П. А. Загребельний. – К. : Дніпро, 1984. – 664 с.